

בין פראג לירושלים

ציונות פראג ורעיון המדינה הדו-לאומית בארץ-ישראל

דימיטרי שומסקי

מרכז זלמן שזר
לתולדות ישראל

מכון ליאון בק ירושלים

גשרים

מחקרים בתולדות יהודי מרכז אירופה

מכון ליאו בק ירושלים לחקר יהודי גרמניה ומרכז אירופה

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים

דימיטרי שומסקי

בין פראג לירושלים

ציונות פראג ורעיון המדינה הדו־לאומית
בארץ־ישראל

מכון ליאו בק ירושלים
מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל
ירושלים

המערכת המדעית – מרכז זלמן שזר
פרופ' יוסף הקר (יו"ר), פרופ' דוד אסף, פרופ' אלימלך הורוביץ, פרופ' יפעת וייס,
מר צבי יקותיאל, פרופ' גדעון פוקס, ד"ר אמנון רוזנקרצקי
מרכות המערכת: מעין אבינרי־רבהון

המערכת המדעית – מכון ליאו בק ירושלים
פרופ' שמואל פיינר, ד"ר אניה זיגמונד, פרופ' גיא מירון,
ד"ר רחל לבנה־פרוידנטל, פרופ' דב קולקה

עריכה לשונית: עפרה לבסקי־חפר
הפקה והבאה לדפוס: יחזקאל חובב

ספר זה יוצא לאור בסיוע
משרד התרבות והספורט – מינהל התרבות

על העטיפה: יאן מינרז'יק (Jan Minařík), בית הכנסת אלטנוישול ובית מועצת העיר
היהודית של פראג, סביב שנת 1910, שמן על בד, 39×45.5 ס"מ;
המוזאון היהודי בפראג, מס' 175.828

מסת"ב 3-268-227-965-978
מספר קטלוגי 185-592
© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים,
ולמכון ליאו בק ירושלים, תש"ע
אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או
מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.
סדר ועימוד: מרכז זלמן שזר
לוחות: מכון האופסט שלמה נתן; הדפסה: דפוס גרפית בע"מ

לאינה ולענת

באהבה בלתי נדלית

תוכן העניינים

9	הקדמה
15	מבוא
35	פרק ראשון
35	א. "כור היתוך" לעומת "פסיפס"
46	ב. בין הגישה ה"גרמנו-צנטרית" לגישה ה"צ'כו-צנטרית"
56	ג. יהדות פראג בראי הפולמוס הלאומי הצ'כי-הגרמני
60	ד. שעתוק השיח האתנו-לאומי הצ'כי-הגרמני בהיסטוריוגרפיה?
68	ה. בעיית ההמשגה כבעיה היסטוריוגרפית מהותית
73	ו. יהודים גרמנים, יהודים צ'כים ויהודים צ'כו-גרמנים
81	פרק שני
81	דו-לשוניות ותודעה יהודית
81	א. ציונות פראג בראי ההיסטוריוגרפיה ה"אתנו-צנטרית"
86	ב. האומנם "מן ההתבוללות/האקולטורציה אל הציונות"?
97	ג. שיח אתנו-לאומי, דו-לשוניות ואנטישמיות
105	ד. "לדבר בצ'כית עם גרמני על הציונות"
117	ה. ציונים צ'כו-גרמנים לעומת ציונים "גרמנו-צנטרים"
124	ו. "לא נשמה אחת בתוכנו, לא תרבות אחת לנו"
134	פרק שלישי
134	בין רב-תרבותיות ללאומיות יהודית
134	א. "הקוסמופוליטיזם האמתי" של הוגו ברגמן
144	ב. מרטין בובר וציוני פראג
155	ג. "היהדות כבעיה"
166	ד. עם בובר, נגד בובר
182	ה. מלאומיות (רב-)תרבותית ללאומיות רב-תרבותית
196	פרק רביעי
196	זהות מקומית, אוטונומיזם, פדרציה
196	א. מעבר ל"התפוררות", לפני ההתפוררות

206	ב. פזורה ללא גלות
217	ג. "יהודי יושב בעיר זו בזכות ולא בחסד"
228	ד. פשרה מחוזית במסע אימפריאלי
238	ה. ריבונות בתוך גלות
247	פרק חמישי בין בוהמיה לארץ-ישראל
247	א. "ציונות" מול "טריטוריאליזם"
255	ב. דו-לאומיות ודו-לאומיות
265	ג. ערבים בפראג
278	ד. לבטי ה(דו-)לאומיות בעת מלחמת העולם הראשונה
284	ה. פראג מול חבל הסודטים
292	ו. ארץ-ישראל כארץ ההודמנות השנייה
299	ז. "הגשימו כאן מה שאחינו, יחד עם העם השני החי בארץ-ישראל, הגשימו שם!"
312	סיכום
325	רשימה ביבליוגרפית
357	מפתח (מקומות, נושאים, שמות)

הקדמה

אנו גדלנו בפראג, העיר שבה שלושה עמים, הצ'כים, הגרמנים והיהודים, חיו ביחד, אכן ביחד, חרף כל המחלוקות. תפקידם הגדול של יהודי בוהמיה בקרב שני העמים היה נעוץ בבניית הגשרים ביניהם. חייהם של קפקא ומכס ברוד יש בהם משום עדות חיה לנטילת התפקיד הזה, כמשמעה של הוויית גישור מעין זו [...] במבט לאחור לעבר דורי, הלא הוא הדור של [אגודת] "בר-כוכבא", דומני שהנטייה לאיחוד בין הניגודים אפיינה עד מאוד את יהודי התקופה ההיא, אישים כמו רוברט וולטש והנס קוהן, לאו והוגו הרמן. הפנמנו את פראג אל-תוך לבנו בבחינת עיר הגשרים, וביקשנו להגשים את אותו איחוד הניגודים הלכה למעשה. ונראה אפוא כי אין זה מקרי שיהודי בוהמיה היו לנושאי הרעיון של "ברית שלום".¹

במילים אלו, באחד ממכתביו האחרונים, סקר שמואל הוגו ברגמן, איש פראג וירושלים, את מיקומם החברתי-התרבותי של ראשוני ציוני פראג, בני דורו של פרנץ קפקא, בתוך המרקם הרב-לאומי של בירת בוהמיה בעת דמדומי המדינה האוסטרו-הונגרית. כמו כן הוא רמז על קיומו של קשר הדוק בין הווייתם הרב-לאומית בפראג ההבסבורגית לבין התרומה הסגולית שהבולטים שבהם עתידים היו להרים לקידומו של רעיון המדינה הדו-לאומית בארץ-ישראל / פלשתינה. רוב האישים שמנה בתיאור זה – כולם גיבוריו של הספר הנוכחי – היו מעורבים בהנהגת אגודת הסטודנטים הציונית "בר-כוכבא" בפראג בתקופה שלפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה. עם תום המלחמה היו הנס קוהן, רוברט וולטש, ובראש ובראשונה ברגמן עצמו – המנהיג הרוחני של הקבוצה – הראשונים בתנועה הציונית שניסחו את הרעיון הדו-לאומי באורח שיטתי וברור, ואילו באמצע שנות העשרים הנהיגו את הפלג הרדיקלי של אגודת "ברית שלום", המוזהה עם רעיון זה.

לא נוכל לדעת אם ביקש ברגמן לבטא במכתב הזה נעימה פולמוסית משהו, כאשר טען כי העמדה שלו ושל חבריו לדרך מפראג בשאלת היחסים בין היהודים לשכניהם בבוהמיה ובארץ-ישראל נבעה מתוך "הוויית גישור", היינו מסוג מסוים של מציאות.

S.H. Bergmann to K. Wehle, 22.1.1974, in Bergmann, *Tagebücher und Briefe*, II, p. 698

הקדמה

על כל פנים, התפיסה המקובלת בהיסטוריוגרפיה על אודות ציוני מרכז ומזרח-מרכז אירופה והרעיון הדו-לאומי בציונות, נוטה, אכן, להסביר את עמדתם של חלוצי הציונות הדו-לאומית מפראג כגילוי, או כתוצר-לוואי של שאיפה של קבוצת אינטלקטואלים אידאליסטים להימלט מהוויית חיים ממשית שבסביבתם הקונקרטית אל עולמם של אידאות מופשטות, עקרונות מוסר אוניברסליים, תבניות מדיניות אוטופיות, והוויות רוחניות-מיסטיות. מאלף לציין, כי המגמה לתפוס את רעיון הדו-לאומיות כחריג וכמנותק מן המציאות בת-זמנו, וכן לראות את הוגיו ודובריו כ"דמויות אידיוסינקרטיות" משהו, כפי שהוגדרו לא מכבר בהקדמה לקובץ המחקרים החדש על אגודת "ברית שלום",² הולכת ומתעצמת במחקר. הדבר בולט בייחוד לאחרונה, ככל שאופייה הדו-לאומי של מציאות הקיום הישראלית-הפלשתינית בת-זמננו מעמיק יותר ויותר.

אופן ייצוג "אוטופי-אידאליסטי" ממין זה של יוצאי "בר-כוכבא" ב"ברית שלום" מקבל משנה חזוק משני דימויי-עזר בסיסיים: אחד מהם מתייחס לדפוס התנהלותם החברתית-התרבותית של ברגמן וחבריו הציונים הדו-לאומיים-להבא לנוכח הסביבה הלא יהודית בתקופתם הציונית המוקדמת בפראג; ואילו האחר נוגע למעמד רעיונם הדו-לאומי ביחס למגמותיה המקובלות של הלאומיות המדינית בזמן ובמרחב של התגבשות ציוניותם ודו-לאומיותם. הדימוי הראשון מתאר את הבולטים שבציוני "בר-כוכבא" בתור מי שגדלו והתעצבו במעין בועה תרבותית גרמנו-צנטרית, ואף הוסיפו להיצמד אליה לאחר שהיו לציונים, על אפו ועל חמתו של הרוב הלאומי הצ'כי בעיר הולדתם. משמע, על פי דימוי זה הופעל אצל אנשי חוג "בר-כוכבא" מגנון ההתכחשות לדברים כהווייתם כבר בשלב מוקדם למדי של הקריירה הציונית שלהם, כך שאין לתמוה על שה"פנטסיה" הדו-לאומית עתידה הייתה לקנן במוחותיהם דווקא. הדימוי השני מציג את רעיון המדינה הדו-לאומית כסטייה חדה מן הדגם הנורמטיבי כביכול של התפתחות הלאומיות הפוליטית במזרח אירופה ובמזרח-מרכז אירופה בכלל, ושל התנועה הלאומית הציונית בפרט. ודוק: ביסוד הציונות הדו-לאומית, כגון זו של יוצאי "בר-כוכבא" ב"ברית שלום", עמד עקרון ההפרדה בין לאומיות למדינה, שנועד לאפשר קיום משותף של מספר קיבוצים לאומיים במסגרת מדינית אחת. מנגד, ברוח הגדרתו המפורסמת של ארנסט גלנר לתופעת הלאומיות, שעדיין מקובלת על דעת רבים מאוד מבין חוקרי הלאומיות המודרנית ורוב ההיסטוריונים של הלאומיות הציונית, נהוג באורח טבעי לזהות את הממד הפוליטי של הלאומיות והציונות עם השאיפה לממש עקרון שונה בתכלית – הלא הוא, כניסוחו של גלנר, העיקרון שעל פיו "היחידה הפוליטית צריכה להיות חופפת ליחידה הלאומית",³ קרי עקרון מדינת הלאום.

2 גורדון, "פתח דבר: אגודה, אישים ורעיון", עמ' 9.

3 גלנר, לאומים ולאומיות, עמ' 15.

הקדמה

ספר זה מערער על שני הדימויים האלה, ובכך שומט את הבסיס מתחת לרגלי הטענה בדבר הניגוד הקוטבי בין רעיון הדו־לאומיות הציוני לבין המציאות החברתית, התרבותית והפוליטית שבה פעלו מנסחיו וחסידיו מפראג. ראשית, אין לתפוס את ציוני "בר" כוכבא" כאחד מרסיסי היהדות הגרמנית, המנוכר לסביבה התרבותית הסלאבית הזרה והבלתי מובנת. אדרבה, לפנינו דמויות שזיקתן לסביבה הלא יהודית הייתה מורכבת כפליים, יהודים צ'כו־גרמנים במלוא המובן המחבר של המקף המחבר ביניהם: מחד גיסא, חניכיה של התרבות הגרמנית שהלשון הגרמנית היא שפתם האינטלקטואלית העיקרית, ומאידך גיסא, אנשים השואפים לאזן ולהשלים את חווייתם התרבותית הגרמנית תוך היפתחות אל היסוד הלשוני־התרבותי הצ'כי של סביבתם. הרצון לשלב בין מספר זיקות תרבותיות לא יהודיות על תשתית של זהות לאומית יהודית, ששיקף בהתחלה את הצורך היומיומי הבסיסי של מרבית יהודי פראג להסתגל לסביבתם הדו־תרבותית והדו־לאומית, הניח לאחר מכן את היסודות למשנה אידאולוגית לאומית של ממש, שחרגה מעבר להקשר היהודי־הצ'כו־הגרמני של פראג. על פי משנה זו, תפקידה הסגולי של הלאומיות היהודית באשר היא הוא לשמש גשר בין תרבויות שונות ודגמי לאומיות שכנים מבלי לטשטש את עצמיותה הייחודית שלה.

שנית, כשם שתפיסת הלאומיות היהודית כ"הוויית הגישור" בין הלאומים ובין התרבויות נועדה לתת מענה רעיוני לאתגרי הוויית חייהם התלת־תרבותית של היהודים הצ'כו־גרמנים בפראג, כן גם דגם המדינה הדו־לאומית שהעלו הוגו ברגמן, רוברט ולטש והנס קוהן ביחס לעתידה של ארץ־ישראל / פלשתינה המנדטורית עמד בזיקה הדוקה למציאות רב־לאומית מובהקת. מציאות זו אפיינה את המרחב הגאו־תרבותי של פעילותם הציונית בין פראג לירושלים, ולא רק במזרח־מרכז אירופה ובמזרח התיכון בעידן האימפריות מרובות הלאומים ששלטו טרם מלחמת העולם הראשונה, אלא גם בתקופה הבתר־מלחמתית. אכן, מדינות הלאום החדשות והישנות־החדשות שקמו או התעצמו לאחר המלחמה על חורבות המדינה ההבסבורגית היו מדינות רב־לאומיות בפועל, שמשטריהן התמודדו דרך קבע עם תביעות מיעוטיהן הלאומיים המרובים; אף צביונה של ארץ־ישראל המנדטורית הפך דו־לאומי יותר ויותר ככל שהמיעוט היהודי בארץ הלך וגדל בעקבות העליות.

התיאור הדטרמיניסטי של תולדות הלאומיות המודרנית לפני התמוטטות שלוש האימפריות הגדולות ובין שתי מלחמות העולם, כמסע מחויב המציאות לקראת חלוקת אירופה המזרחית והמרכזית והמזרח התיכון למדינות־ההן־לאומים וללאומים־שהם־מדינות, הוא פרי התבוננות רטרופספקטיבית בפרוימה של תקופת המלחמה הקרה. בעקבות השואה וחורבן המיעוטים היהודיים הגדולים במזרח אירופה ובמרכז, אשר ערערו ללא הרף על האתנוצנטריות המדינתית במדינות היורשות של האימפריה ההבסבורגית, וכתוצאה מסדרת טיהורים אתניים וחילופי האוכלוסין שבוצעו במרחב האירו־אסייתי

הקדמה

בשנים 1937–1948 – בעקבות זאת דומה שמצב החפיפה היחסית בין קבוצה לאומית ליחידה טריטוריאלית הפך, לתקופת מה, למאפיין של קבע במציאות הגאוגרפית באזורים רב־לאומיים לשעבר. על רקע זה יכול היה עקרון המיזוג בין מוסדותיה של מדינה ללאומיות ייחודית אחת להיתפס כגילוי הנורמטיבי וה"טבעי" של הלאומיות המודרנית, ואילו רעיונות בדבר מיסודה של הרב־לאומיות בחבל ארץ אחד עשויים היו להיראות כחריגה מן הנורמה וכבריחה מן המציאות לתחומי האידיוסינקרטי והאוטופי. ואולם בזמן של אגודות "בר־כוכבא" הפראגית ו"ברית שלום" הירושלמית, כאשר הטרוגניות לאומית מובהקת אפיינה מעל לכול את ההווי האתני־תרבותי במזרח־מרכז אירופה ובמזרח התיכון, דווקא דגם מדינת הלאום המבוסס על חתירה לחפיפה חד־חד־ערכית בין לאום לטריטוריה היה, לאמתו של דבר, בבחינת תבנית אוטופית. לעומת זאת, דגם מדינת הלאומים, ומודל המדינה הדו־לאומית בארץ־ישראל כמקרה הפרטי שלו, היו קרובים בהרבה למציאות הממשית. ואולם, המאה העשרים הייתה עידן של מימוש האוטופיות החד־לאומיות, על אפה ועל חמתה של המציאות הרב־לאומית, אם כי לפרקי זמן קצובים.

ספר זה מבוסס על עבודה לשם קבלת תואר דוקטור שנכתבה בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת חיפה בהנחייתה של פרופ' יפעת וייס, היום ראש בית הספר להיסטוריה באוניברסיטה העברית בירושלים. בשורות הבودדות העומדות לרשותי כאן לא אוכל למצות ולו שמץ מאותה חוויה אינטלקטואלית נדירה שנזדמן לי לחוות כתלמיד של פרופ' וייס. מרגע שהעליתי בפניה את הכיוון המחקרי הראשוני של עבודתי נתנה פרופ' וייס אמון מלא בדרכי, עודדתני לחיפוש אינטלקטואלי מתמיד, האירה את עיני בתובנות חדות שלא אחת הותירו בי התלבטויות עמוקות, אתגרה את מסקנותי בהערות של ביקורת בונה וסייעה בידי לחדד את טיעוני המרכזיים. היה זה אפוא בראש ובראשונה דו־שיח מחקרי מתמיד, שפרותיו ניכרים לאורך החיבור כולו, ועל כך אני מודה לה, למורת הדיקה, מעמקי לבי.

אני אסיר תודה לפרופ' אוטו דב קולקה מן האוניברסיטה העברית בירושלים. אינטלקטואל יהודי צ'כוסלובאקי מן המדרגה העליונה, שקשה להפריז בממדי בקיאותו בהיסטוריה האירופית בכלל ובתולדות המחשבה והתרבות בפרט הגרמנית־היהודית־הצ'כית בפרט, ניהל עמי פרופ' קולקה שיחות רבות מספור על נושא הספר, ובמהלכן העמיק לאין ערוך את הבנתי ביחס לסוגיות יסוד בתולדות היחסים הבין־אתניים והבין־תרבותיים בבוהמיה ובמורביה. הוא אף קרא בקפידה את אחד הנוסחים הראשונים של כתב היד והעיר הערות מעמיקות ורבות ערך, אשר תרמו תרומה של ממש לעיצובו הסופי של הספר.

חוב עצום חב אני לפרופ' ישראל ברטל, החוקר הדגול של ההיסטוריה היהודית

הקדמה

המודרנית במזרח אירופה ובמרכזה, ודיקן הפקולטה למדעי הרוח באוניברסיטה העברית בירושלים. ברצוני להודות לו במיוחד על שיחותינו הארוכות, שבמהלכן הבהיר לי היטב כי דווקא במסורת הפוליטית האוטונומיסטית של יהדות מזרח אירופה, היהדות ה"אתנית" וה"שבטית", גלום הערעור העמוק על ההיגיון של מדינת לאום אתנית ריכוזית. השלכותיו של ערעור זה על גיבוש ביקורת האתנו-לאומיות המדינתית במחשבה הציונית נותרו סמויות מעיני ההיסטוריוגרפיה על "ברית שלום", שהיא "גרמנו-צנטרית" בעיקרה.

כמו כן, ברצוני להודות לפרופ' דן דינר מן האוניברסיטה העברית בירושלים, לד"ר אמנון רוזנקרופצקי מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב, ולפרופ' אלון רחמימוב מאוניברסיטת תל-אביב, אשר קראו את כתב היד בשלבים השונים של גיבושו ותרמו כמה וכמה הערות שהפנמתן הייתה חיונית לשיפורו.

תודות המיוחדות נתונות לפרופ' פול מנדס-פלור מן האוניברסיטה העברית בירושלים, שבשיחותינו הארוכות הפנה את תשומת לבי לכמה היבטים עלומים בתולדות אגודת "ברית שלום" בהקשרן המרכזי אירופי; לד"ר מיכאל ק' סילבר מן האוניברסיטה העברית בירושלים, שבידענותו הבלתי רגילה פתח בפני אופקים חדשים בהיסטוריה היהודית המודרנית במדינה ההבסבורגית; ולפרופ' הילל י' קיבל, ראש המחלקה להיסטוריה באוניברסיטת וושינגטון בסנט-לואיס, גדול המומחים בתולדות יהדות צ'כיה בעולם, שעודדני רבות בדרכי לקראת השילוב בין היסטוריה יומיומית להיסטוריה אינטלקטואלית של יהודי פראג.

ברצוני להודות לכל אותם ארכיונאים, חוקרים וספרנים – בישראל, בגרמניה ובפרובליקה הצ'כית – שבמקצועיותם, באורך רוחם ובחביבותם היוצאים מגדר הרגיל סייעו בידי להתמצא בים התיעוד המקורי: לצוות הארכיון הציוני המרכזי בירושלים, ובראש ובראשונה למר משה גונצ'רוק; לצוות ספרני המחלקה לכתבי-יד בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ובפרט לגב' דינה קרטל ז"ל, שנרצחה בפיגוע הטרור באוניברסיטה העברית ב-11 באוגוסט 2002; למר אוברי פומרנס (Aubrey Pomerance) מארכיון מכון ליאו בק במוזיאון היהודי בברלין; לפרופ' ין הברנק ז"ל (Jan Havránek) מארכיון אוניברסיטת פראג; לד"ר ין שקודה (Jan Škoda) מארכיון עיר הבירה פראג; ולגב' ייטקה חמליקובה (Jitka Chmelíková) מן הארכיון הממלכתי המחוזי של העיר חב (Cheb).

קידום המחקר שבבסיס ספר זה ומימושו התאפשרו בעזרתם האדיבה של מעניקי מלגות רבות. רוב תודות לכל אותם גופים: הרשות ללימודים מתקדמים, אוניברסיטת חיפה; מכון בוצריוס לחקר ההיסטוריה והחברה הגרמנית בת-זמננו, אוניברסיטת חיפה; הקרן הגרמנית-ישראלית למחקר מדעי ולפיתוח (GIF); מכון ליאו בק בירושלים לחקר יהודי גרמניה ומרכז אירופה; מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים; מרכז ליאונד

הקדמה

נבזלין לחקר יהדות רוסיה ומזרח אירופה, האוניברסיטה העברית בירושלים; קרן אריך קולקה ז"ל לחקר ההיסטוריה הצ'כית-יהודית, האוניברסיטה העברית בירושלים; קרן אולגה וויליאם לקריץ ללימודי מורשת מרטין בובר, האוניברסיטה העברית בירושלים; קרן משה ומרגריטה פוי ז"ל לחקר יהדות בוהמיה, תל-אביב.

הוצאתו של הספר לאור התאפשרה הודות להירתמותם של מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל ומכון ליאו בק ירושלים. בשיתוף פעולה הדוק ופורה בין שני הגופים האלה יזם מכון ליאו בק בירושלים סדרת עיון חדשה, שהספר הנוכחי הוא הראשון המופיע במסגרתה. אני מודה מקרב לב למר צבי יקותיאל, לגב' מעין אבינרי-רבהון ולמר יחזקאל חובב ממרכז זלמן שזר, שליוו במסירות רבה את כתב היד מרגע מסירתו ועד צאתו בדפוס, ולמר שלמה מאיר, מנהלו לשעבר של מכון ליאו בק ירושלים, שהתגייס לטובת העניין ולא הרפה. תודה מיוחדת לגב' עפרה לבסקי-חפר, ששקדה במסירות רבה על העריכה הלשונית של הספר. הנני אסיר תודה באופן מיוחד לפרופ' גיא מירון ממכון שכטר ללימודי היהדות, ראש ועדת הפרסומים והמחקר של מכון ליאו בק ירושלים, שהירתמותו הנמרצת בשלבי הפרסום האחרונים תרמה לקידומו של מהלך ההוצאה לאור של הספר.

לבסוף – ומעל לכול – אני מבקש להודות ממעמקי לבי לאינה, רעייתי היקרה ואהבת חיי, על אמונתה בי, על סבלנותה לבלי קץ, ועל נכונותה הבלתי רגילה להקרבה עצמית. לה, ולבתי היקרה ענת, שהיא מרכז עולמי ומאירה את קיומי מדי יום ביומו, מוקדש ספר זה.

ירושלים, ערב ראש השנה תש"ע

מבוא

ספר זה מבקש לחקור את מקורותיה החברתיים-התרבותיים של תופעת הציונות בפראג בשלהי ימי בית הבסבורג ולהתחקות אחר דרכם האידאולוגית של פעיליה הבולטים מאז גיבושו של רעיון הלאומיות היהודית בבוהמיה ועד להנחת היסודות לרעיון של מדינה דו־לאומית יהודית-ערבית בארץ-ישראל. מבחינה כרונולוגית, מדובר בפרק זמן שראשיתו בשנים 1899–1900 – עת הוקמה בפראג אגודת הסטודנטים "בר־כוכבא", שהייתה המוקד של הפעילות הציונית בבירת בוהמיה עד 1918 – וסופו במחצית השנייה של שנות העשרים, שעה שכמה מבכירי "בר־כוכבא" לשעבר בלטו בין מנהיגי הפלג הרדיקלי של אגודת "ברית שלום" בירושלים. "ברית שלום" הטיפה לקידומו של הסדר דו־לאומי בין היהודים לערבים בארץ-ישראל, ואנשי הפלג הרדיקלי בה תבעו להפכה מאגודה לעיון ולמחקר – כפי שהקים אותה מייסדה ארתור רופין (1876–1943) בשנת 1925 – לארגון פוליטי של ממש. מבחינה מתודולוגית, זהו מחקר פרוסופוגרפי (ביוגרפיה אינטלקטואלית קבוצתית) שבמרכזו שבעה אישים, והוא עוסק בחוויות החיים החברתיות-התרבותיות שלהם, בהיבטים נבחרים של מפעלם האינטלקטואלי ובהשקפותיהם האידאולוגיות והפוליטיות: הוגו ברגמן (1883–1975), יושב ראש "בר־כוכבא" בשנים 1903–1904 ומנהיגה הרוחני של האגודה עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה, דמות מרכזית בקרב חברי "ברית שלום" בארץ ואחד ממעצבי הדיסציפלינה הפילוסופית באקדמיה הישראלית; הנס קוהן (1891–1971), יושב ראש "בר־כוכבא" בשנים 1912–1913 ומנהיגו הבולט של החוג על סף מלחמת העולם הראשונה, דמות מרכזית בקרב חברי "ברית שלום" בארץ ומי שהתפרסם לימים כאחד מחלוצי חקר הלאומיות; רוברט זלטש (1891–1982), יושב ראש "בר־כוכבא" בשנים 1911–1912, העורך הראשי של ביטאון הסתדרות ציוני גרמניה *Jüdische Rundschau* בשנים 1919–1938 ודמות מרכזית בקרב חברי "ברית שלום" בחוץ לארץ; מכס ברוד (1884–1968), סופר, מלחין ומבקר ספרות, מוסיקה ותיאטרון, שהיה לצינוני בשנת 1910 בקירוב, עמד בקשרים אישיים ואינטלקטואליים הדוקים עם הנהגת "בר־כוכבא", נמנה עם מנהיגיה הבולטים של ציונות צ'כוסלובקיה בתקופת הרפובליקה הראשונה וביטא עוד בשנת 1915 תמיכה בעקרון הדו־לאומיות בכל הנוגע לסוגיית ההסדר בין יהודים לערבים בארץ-ישראל; לאו הרמן (1888–1951), יושב ראש "בר־כוכבא" בשנים 1908–1909 ומראשי "קרן היסוד", שהשתייך לקבוצת "אוהדי ברית שלום"; הוגו הרמן (1887–1940), בן דודו של לאו, יושב ראש "בר־כוכבא" בשנים 1909–

בין פראג לירושלים מגולל את סיפורו של חוג הסטודנטים הציונים מפראג, בני דורו וסביבתו האינטלקטואלית של פרנץ קפקא, שהיו הראשונים בתנועה הציונית לנסח את רעיון המדינה הדו־לאומית בארץ־ישראל. מה הביא את הוגו ברגמן, הנס קוהן ורוברט וולטש, צעירים ציונים מאגודת "בר־כוכבא" בפראג, שניהלו מלחמת חורמה בהתבוללות בסביבה הלא־יהודית בבוהמיה, לשורותיה של אגודת "ברית שלום" בירושלים, שהטיפה להתקרבות לסביבה הלא־יהודית בארץ־ישראל? מה הייתה תרומתם של מכס ברוד ופרנץ קפקא לדיון בשאלה היהודית־הערבית? כיצד נולד דווקא במוחם של אנשי פראג האוסטרים, הקרועה בין הציכים לגרמנים, רעיון הדו־לאומיות הציוני? על שאלות אלה ואחרות בא הספר לענות.

בין פראג לירושלים טוען שהאידיאולוגיה הדו־לאומית של יוצאי פראג חברי "ברית שלום" שיקפה את המציאות הרב־לאומית של זמנם. דווקא דגם מדינת־הלאום, המבוסס על חתירה לחפיפה בין לאום לטריטוריה, היה בבחינת תבנית אוטופית, ולא הדגם הדו־לאומי, כפי שמקובל במחקר. המאה העשרים, שבמהלכה התממש הדגם החד־לאומי במרחבים רב־לאומיים במרכז אירופה ובמזרח התיכון, הייתה אפוא עידן של מימוש האוטופיות, על אפה ועל חמתה של המציאות. **בין פראג לירושלים** מציג סוגיה שיש לה השלכות אקטואליות ותובנות מעמיקות גם לימינו אלה.

ד"ר דימיטרי שומסקי מלמד את תולדות הציונות והלאומיות המודרנית בחוג להיסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו באוניברסיטה העברית בירושלים.

גשרים
מחקרים בתולדות
יהודי מרכז אירופה

גשרים – מחקרים בתולדות יהודי מרכז אירופה היא סדרה של חיבורים מונוגרפיים על תולדות יהודי מרכז אירופה. ספרי הסדרה, פרי עטם של חוקרים צעירים וותיקים כאחד, יציגו לקהל הקוראים העברי מחקרים חדשים או מחקרים קלאסיים הנוגעים לחיי החברה, הדת והתרבות של היהודים דוברי הגרמנית בעידן המודרני. הסדרה רואה אור מטעם מכון ליאו בק ירושלים לחקר יהודי גרמניה ומרכז אירופה, ומרכז זלמן שזר לתולדות ישראל.

0 01850000592 0
דאנאקורד 185-592

מחיר מומלץ: 92.80 ₪